

Samantekt umsagna um tillögu til þingsályktunar um aðgerðaáætlun gegn hatursorðræðu fyrir árin 2023–2026.

Vísað er til erindis allsherjar- og menntamálanefndar frá 25. apríl sl. þar sem óskað er eftir minnisblaði frá forsætisráðuneytinu með viðbrögðum við umsögnum sem borist hafa nefndinni í tengslum við tillögu til þingsályktunar um aðgerðaáætlun gegn hatursorðræðu fyrir árin 2023–2026.

Allsherjar- og menntamálanefnd bærust alls 17 umsagnir um tillöguna frá eftirtöldum aðilum:

1. Barnaheill	10. Mannréttindaskrifstofa Íslands
2. Blaðamannafélag Íslands	11. Öryrkjabandalag Íslands
3. Dómstólasýslan	12. Reykjavíkurborg
4. Félagssráðgjafafélag Íslands	13. Ríkislögreglustjóri
5. Háskóli Íslands	14. Samtökin '78
6. Hrunamannahreppur	15. Sveitarfélagið Skagafjörður
7. Íþrótt- og Ólympíusamband Íslands	16. Umboðsmaður barna
8. Jafnréttisstofa	17. UN Women á Íslandi
9. Landssamtökin Þroskahjálp	

Umsagnirnar voru heilt yfir jákvæðar í garð þingsályktunartillögunnar. Nánast allir umsagnaraðilar fagna henni berum orðum og/eða taka undir þau meginsjónarmið sem liggja henni til grundvallar. Enginn umsagnaraðilanna lýsir sig mótfallinn tillögunni.

Nokkrir umsagnaraðilanna¹ leggja sérstaka áherslu á að tillagan verði fjármögnuð með fullnægjandi hætti. Þá telja Landssamtökin Þroskahjálp mikilvægt að fjármagn sé sérstaklega eynamerkt til að vinna gegn hatursorðræðu gagnvart fötluðu fólki, enda mikil hætta á að hópurinn gleymist í almennri umræðu um hatursorðræðu.

Reykjavíkurborg, Samtökin '78 og UN Women á Íslandi telja mikilvægt að skilgreina hatursorðræðu á sem skýrastan hátt og benda Reykjavíkurborg og Samtökin '78 í því sambandi á tilmæli Evrópuráðsins CM/Rec (2022)16 um baráttu gegn hatursorðræðu.

Þá telja Reykjavíkurborg og Öryrkjabandalag Íslands nauðsynlegt að tryggja að hagsmuna-, féлага- og grasrótarsamtök hafi sterka rödd í sem flestum aðgerðum og að þau sem vinni að útfærslu aðgerðanna séu sérfræðingar á þeim sviðum sem þær taka til.

Félagssráðgjafafélag Íslands, Samtökin '78 og UN Women á Íslandi lýsa sig reiðubúin til að koma almennt að útfærslu og innleiðingu þeirra aðgerða sem taldar eru í tillögunni. Aðrir umsagnaraðilar lýsa sig reiðubúna til að koma að útfærslu og innleiðingu sérstakra aðgerða, sbr. umfjöllun um hverja aðgerð hér á eftir.

Þeim athugasemdum sem bærust vegna þeirra aðgerða sem lagðar eru til í þingsályktunartillögu um aðgerðaáætlun gegn hatursorðræðu fyrir árin 2023–2026 verða hér stuttlega gerð skil en að öðru leyti vísast til einstakra umsagna.²

Aðgerð 2 (vitundarvakningarhefiferð): Þrjár umsagnaraðilar beina sjónum að aðgerðinni. Ríkislögreglustjóri telur aðgerðina mikilvæga. Jafnréttisstofa fagnar tækifæri til að kynna nánar lög nr. 85/2018, um jafna meðferð utan vinnumarkaðar, og lög nr. 86/2018, um jafna meðferð á vinnumarkaði. Þá telur Reykjavíkurborg mikilvægt að horfa til þess að hatursorðræða í íslensku samfélagi hafi í miklum mæli beinst að konum og fötluðu fólki, auk þess að skoða kynjuð áhrif þess haturs sem ýmsir hópar upplifi.

¹ Barnaheill, Jafnréttisstofa, Mannréttindaskrifstofa Íslands, UN Women á Íslandi og Öryrkjabandalag Íslands.

² Engar athugasemdir voru gerðar við aðgerðir 1 (framkvæmdasjóður vegna verkefna sem beinast gegn hatursorðræðu), 3.2 (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu fyrir stjórnendur og starfsfólk Stjórnarráðsins og stofnana þess), 3.5, (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu á vinnustöðum), 6 (fullgilding viðbótarbókunar við samning Evrópuráðsins um tölvubrot), 15 (utanríkisstefna með áherslu á mannréttindi og jafnrétti) og 16 (tilmæli Evrópuráðsins um hatursorðræðu þýdd og kynnt).

Aðgerð 3 (netnámskeið sem vinnur gegn hatursorðræðu): Dómstólasýslan telur aðgerðina mikilvæga og Ríkislögreglustjóri telur þá heildstæðu fræðslu sem lögð er til eiga að stuðla að skýrari skilningi á mörkum tjáningarfrelsis. Jafnréttisstofa fagnar tækifæri til að kynna nánar lög nr. 85/2018, um jafna meðferð utan vinnumarkaðar, og lög nr. 86/2018, um jafna meðferð á vinnumarkaði. Þroskahjálp bendir á að skortur sé á fræðsluefni um hatursorðræðu á auðskildu máli. Reykjavíkurborg telur mikilvægt að skoða útfærslu námskeiðsins en netnámskeið hafi ákveðna ókosti, t.d. skort á uppbyggilegum skoðanaskiptum þar sem sumir „sæki“ námskeiðin án þess að vera raunverulega á þeim, auk þess sem valkvæð fræðsla nái til færri og hafi þar af leiðandi minni áhrif. Umboðsmaður barna leggur til að greint verði hvort æskilegt sé að sambærilegt netnámskeið verði útbúið fyrir börn.

Aðgerð 3.1 (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu fyrir kjörna fulltrúa í sveitarstjórnnum og starfsfólk sveitarfélaga): Sveitarstjórn Hrunamannahrepps fagnar áherslu á sveitarstjórnir og sveitarstjórnarmenn.

Aðgerð 3.3 (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu fyrir skólasjórnendur, kennara, leiðbeinendur og ljá.fara í skipulögðu íþrótt- og æskulífsstarfi): Íþrótt- og ólympíusamband Íslands segir alla fræðslu gegn hatursorðræðu til bóta, enda sé hún ein árangursríkasta leiðin til að vinna gegn hatursorðræðu í íþróttahreyfingunni. Þá geti hreyfingin verið gott afl í baráttunni gegn hatursorðræðu almennt, enda hafi hún mikið uppeldislegt gildi og marga snertifleti við börn og ungmenni í landinu.

Aðgerð 3.4 (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu og um hatursglæpi fyrir dómara, ákærvald og lögreglu): Dómstólasýslan telur aðgerðina mikilvæga og lýsir sig reiðubúna til að koma að fræðslu fyrir dómara. Ríkislögreglustjóri fagnar tillögunni og mun styðja við útfærslu aðgerðarinnar eftir bestu getu.

Aðgerð 4 (úttekt á nýlegum breytingum á almennum hegningarlögum): Blaðamannafélag Íslands áréttar að við endurmat á útvíkkun skilgreiningar refsiverðrar hatursorðræðu með gildistöku laga nr. 29/2022 verði tilhlýðilegt tillit tekið til mikilvægis tjáningarfrelsisins við mat á beitingu hinna breyttu lagaákvæða.

Aðgerð 5 (verklagsreglur fyrir lögreglu og ákærendur): Ríkislögreglustjóri styður aðgerðina og lýsir sig reiðubúinn til að aðstoða við undirbúning og vinnslu aðgerðarinnar.

Aðgerð 7 (þolendakönnun ríkislögreglusjórnar): Ríkislögreglustjóri fagnar aðgerðinni, enda mikilvægt að kortlagning vandans byggji á gögnum sem sé aflað með markvissum hætti á grundvelli skýrrar og gagnreyndrar aðferðafræði. Reykjavíkurborg telur að bæta þurfi við bakgrunnsspurningum til að geta greint betur hvaða hópar verði fyrir og upplifi haturs og nota þurfi aðrar aðferðir til að skoða eðli hatursorðræðu héraendis. Hún varpar því fram hvort fólk af erlendum uppruna muni svara lendi það í úrtaki.

Aðgerð 8 (breyting á ákvæðum laga um rcfræn viðskipti og aðra rcfræna ljónustu, m. a. um ferli til að jarlægga ólöglegt efni, þ.m.t. hatursorðræðu): Ríkislögreglustjóri hvetur til þess að hugað verði að samræmi í innlendu regluverki varðandi haturs á netinu við innleiðingu regluverks um innri stafrænan markað, m.a. ákvæðum laga nr. 54/2021, um íslensk höfuðlén. Úrræði lögreglu samkvæmt 11. gr. laganna gagnist ekki þegar um sé að ræða tjáningu haturs á vefsíðum vistuðum undir .IS lénum. Nánar er útskýrt hvað átt sé við í umsögninni sjálfri.

Aðgerð 9 (breyting á ákvæðum laga um jölmíðla er varðar hatursorðræðu): Blaðamannafélag Íslands áréttar mikilvægi þess að vandað sé til verka og ekki gengið lengra í að takmarka tjáningarfrelsið en inntak umræddra Evrópureglanna gefur tilefni til.

Aðgerð 10 (fræðsla sem vinni gegn hatursorðræðu fyrir börn og ungmenni): Barnaheill fagnar aðgerðinni. Reykjavíkurborg og Umboðsmaður barna telja að leggja þurfi mat á það hvort útbúa þurfi nýtt náms- og fræðsluefni fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla og þá þurfi að gera ráð fyrir fjármagni í þá vinnu. Reykjavíkurborg telur jafnframt þurfa að skoða hvernig koma megi fræðslunni til kennaranema og í gegnum aðra háskólamenntun til að tryggja sjálfbærari framfylgd aðalnámsskrár.

Aðgerð 11 (aukin upplýsingamiðlun og samráð við börn og ungmenni um hatursorðræðu): Barnaheill og Umboðsmaður barna fagna aðgerðinni. Reykjavíkurborg bendir á mikilvægi þess að ná til fjölbreytts hóps barna og huga að ólíkum minnihlutahópum.

Aðgerð 12 (aukin fræðsla, upplýsingamiðlun og samráð um hatursorðræðu við hlutaðeigandi hagsmunaaðila): Reykjavíkurborg telur aðgerðina óljósa.

Aðgerð 13 (aukin upplýsingamiðlun og samráð við „jölmiðla um hatursorðræðu): Bláðamannafélag Íslands fagnar aðgerðinni, enda samtalið til þess fallið að auka þekkingu um hvernig unnt sé að sporna gegn hatursorðræðu og stuðla að þróun til hins betra fyrir samfélagið allt.

Aðgerð 14 (könnun um mismunun á hjúkrunarheimilum og heilbrigðisstofnunum): Reykjavíkurborg telur að samhliða ætti að skoða mögulega mismunun sem íbúar hjúkrunarheimila og notendur heilbrigðisþjónustu upplifa, auk þess að skoða mismunun út frá holdafari og heilsu og/eða veikindum. Jafnframt að hluti aðgerðarinnar þyrfti að lúta að mögulegum viðbrögðum komi mismunun í ljós.

Aðgerð 17 (upplýsingavefsvæði um hatursorðræðu): Landssamtökin Þroskahjálp benda á að upplýsingavefsvæðið verði einnig að vera á auðskildu máli og íslensku táknmáli.

Í umsögnunum eru jafnframt gerðar nokkrar almennar athugasemdir. Meðal annars telur Barnaheill að bæta þurfi umfjöllun inn í aðgerðaáætlunina um markmið og gildi sem liggja þurfi til grundvallar fræðslu um neikvæð áhrif hatursorðræðu, t.a.m. kærleika og mannvirðingu og þau gildi sem koma fram í inngangsorðum Barnasáttmálans. Félagsráðgjafafélag Íslands telur til fyrirmyndar að tengja aðgerðirnar við heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna.

Bláðamannafélag Íslands telur mikilvægt að árétta það sem fram kemur í greinargerðinni að lagaákvæði til varnar hatursorðræðu hamli ekki eðlilegu tjáningarfrelsi og skoðanaskiptum í opinberri umræðu í frjálsu lýðræðissamfélagi.

Háskóli Íslands leggur áherslu á að framkvæmd aðgerða sé í góðu samstarfi við fræðasamfélagið og félagsamtök og bendir á mikilvægi þess að efla þátt háskólasamfélagsins í aðgerðaáætluninni. Landssamtökin Þroskahjálp gera kröfu um að fatlað fólk komi að öllum liðum aðgerðaáætlunarinnar og Reykjavíkurborg kemur með tillögur að aðgerðum sem hún telur vanta í aðgerðaáætlunina.³

Ríkislögreglustjóri lýsir sig reiðubúinn til að taka þátt í því samfélagslega samráði sem felst í aðgerðum 11-13.

Samtökin '78 benda á að óbein hatursorðræða hafi einnig færst í aukana, t.d. meðvituð upplýsingaóreiða þar sem einstaklingar fullyrða eitthvað um ákveðna hópa gegn betri vitund, fagfólki og rannsóknum. Þessi upplýsingaóreiða geti skapað ólgu og undiröldu sem byggji undir beina hatursorðræðu og mismunun, þá sérstaklega gegn minnihlutahópum.

Umboðsmaður barna segir ánægjulegt að sérstaklega komi fram í greinargerð að tryggja eigi beina og merkingarbæra aðkomu barna að kennsluefni og að mikilvægt sé að hafa samráð við ólíka hópa barna. UN Women á Íslandi telja sérstaklega mikilvægt að beina eigi ljósi að aukinni fræðslu innan kerfis og utan og Öryrkjabandalag Íslands bendir á að hatursorðræða gegn fötluðu fólki sé dagleg. Fötun samtvinnist öðrum mismununarbreytum og fatlaðar konur séu í sérstakri hættu.

Ráðuneytið hefur yfirfarið framangreindar umsagnir en líkt og að framan greinir voru þær heilt yfir jákvæðar. Sérstaklega er ánægjulegt að sjá að almenn ánægja ríkir um þá áherslu sem lögð er á *fræðslu* í tillögnum en sem dæmi taka bæði dómstólasýslan og embætti ríkislögreglustjóra það sérstaklega fram í sínum umsögnum. Að því er varðar aðrar ábendingar er vísað til greinargerðar með þingsályktunartillögnum, m.a. hvað varðar skilgreiningu á hatursorðræðu. Einnig má benda á ítarlega umfjöllun um skilgreiningu á hugtakinu í svari

³ 1) Tillögur um hvernig megi flétta viðbrögð við hatursorðræðu inn í viðbragðsáætlanir fyrirtækja vegna eineltis, áreitni og ofbeldis. 2) Ráðning verkefnastjóra til að fylgja eftir aðgerðaáætluninni og veita ábyrgðaraðilum fræðslu og stuðning, þannig yrði betur tryggt að aðgerðir næðu tilgangi sínum, nái til þeirra sem þurfi og verði unnar á réttum tíma. 3) Vettvangur til að tilkynna um hatursorðræðu að teknu tilliti til mismunandi stöðu einstaklinga, m.a. út frá tungumáli og tölvufærni, auk verkferla um hvernig skuli brugðist við tilkynningum um hatursorðræðu.

forsætisráðherra við fyrirspurn Eyjólfis Ármannssonar um hatursorðræðu (153. löggjafarþing 2022–2023, þskj. 1570 — 971. mál) við spurningu nr. 1. Sjá: <https://www.althingi.is/altext/153/s/1570.html>.